

Оригинални научни рад
УДК: 821.112.2.09-4 Хесе Х.
82.0
DOI: 10.5937/zrffp52-38219

HESSEOV ČITATELJ KOJI VIŠE NE ČITA U KONTEKSTU SUVREMENIH MEDIJA

Davor PISKAČ¹
Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija

¹ dpiskac@hrstud.hr

Рад примљен: 31. 5. 2022.

Рад прихваћен: 30. 6. 2022.

HESSEOV ČITATELJ KOJI VIŠE NE ČITA U KONTEKSTU SUVREMENIH MEDIJA

Ključne reči:

Hermann Hesse:
O čitanju knjiga;
emocije;
doživljaj;
čitanje naglas;
iskustvo emocija
čitanjem;
digitalni mediji
i čitanje naglas.

Sažetak. Članak se bavi analizom nekoliko Hesseovih eseja s time da se naglasak stavlja na esej *O čitanju knjiga* (*On Reading Books*) napisanom 1920. godine, a koji će se analizirati iz perspektive suvremene znanosti o književnosti, psihologije i neuroznanosti. Hesse je u svome eseju napravio klasifikaciju čitatelja književnosti te anticipirao nastanak „čitatelja koji više ne čita“ kao vrstu prosvijetljenoga čitatelja, ljudskoga bića kojemu je, zahvaljujući dubinskom i predanom razumijevanju emocija u književnosti, smisao njegova života nadohvat ruke, koji razumije što misli i osjeća, napose što osjeća. Dakle, to je čitatelj koji zaista razumije svoje emocije.

No u doba digitalnih medija, danas, nastaje nova verzija „čitatelja koji ne čita“, koji je, za razliku od osviještenoga Hesseova čitatelja, bahati i površni suvremeni čitatelj koji vjeruje da sve zna samo zato što može lako prići informacijama koje se zapravo niti ne trudi dubinski razumjeti, a o emocijama u književnosti gotovo niti ne razmišlja. U drugom će se svome dijelu ovaj članak zbog toga nasloniti na još dva Hesseova eseja o čitanju književnosti, od kojih jedan anticipira utjecaj multimedije na čitanje te obrazložiti nastanak suvremenoga „čitatelja koji ne čita“. Točnije, pozabavit će se emocijama i načinima na koje književnost može potaknuti doživljaj i emocije u doba digitalne multimedije. Naime, ukoliko želimo osjećati i doživljavati tijekom čitanja književnosti, trebamo razviti i kognitivni i emocionalni aparat koji je voljan i sposoban razumjeti ono što je pročitano, a suvremeni mediji kao da stoje tome na putu.

Dobro je uputiti na problem, no još je bolje ponuditi i mogućnost rješenja pa će u trećemu dijelu ovaj članak ponuditi nova/stara znanja o učincima čitanja naglas na razvoj naših emocionalnih i kognitivnih sposobnosti. Naravno, metode čitanja naglas u multimedijiskome ruhu postoje, uspješne su pa će ovdje biti predstavljeno jedno istraživanje koje ide upravo u smjeru poticanja emocija i empatije metodom čitanja naglas.

Uvod

Kada iskustvo čitanja književnosti povežemo s emocijama, proizlazi da je iskustvo emocija jedan od najsnažnijih motivatora za čitanje književnosti uopće, što će reći da čitamo uglavnom iz nekog emocionalnog razloga: zabava, užitak, radost otkrivanja i stvaranja nečega novog itd. Isto tako, ukoliko izostane prepoznavanje emocija u književnome tekstu, drastično opada motiviranost čitatelja za čitanjem.

O svemu je tome još 1920. godine Hermann Hesse (1877. – 1962.) pisao u svome eseju *O čitanju knjiga* (*On Reading Books*), književnosti točnije, koji će biti objavljen u njegovoj zbirci eseja *My Belief: Essays on Life and Art* (Hesse, 1974). To bi po svemu bio jedan tipičan esej o tome kako se shvaćala uloga čitanja u Hesseovo vrijeme kad ne bi uveo kategorizaciju *čitatelja koji ne čita*, odnosno onoga koji je već toliko duboko ušao u razumijevanje medija književnosti da je došao do samospoznaje. No takav čitatelj koji ne čita nastaje i danas, ali iz potpuno drugačijih razloga i bez dolaženja do samospoznaje, a povezano je to isto tako jednim drugim Hesseovim esejom, *Napisi o književnosti*, u kojemu piše o utjecaju (budućih) suvremenih medija na čitanje književnosti (Hesse, 2003, str. 53).

Kaže da „što se više, s vremenom, potrebe za zabavom i pučke potrebe za poukom budu mogle zadovoljiti nekim drugim izumima, sve će se više knjizi vraćati njeno dostojanstvo i autoritet. Danas još nismo sasvim dosegнули onu točku kaka će novi konkurentski izumi poput radija, filma i dr. tiskanoj knjizi oduzeti upravo onaj dio njezinih funkcija za koje i nije šteta“ (Hesse, 2003, str. 53). Ovaj Hesseov citat nije ništa novo u svijetu „knjigoljubaca“ koji se i dalje drži poslovice da je *knjiga najbolji prijatelj*, no, s obzirom na opću populaciju, danas je to već posve sigurno floskula. Naime, vjerojatno je većini mladih ili facebook ili instagram ili tik-tok veći prijatelj od lijepe književnosti.

Hesse je dobro anticipirao da će mediji preuzeti neke funkcije književnosti „kojih nije šteta“, no, nije se dogodilo samo rasterećivanje književnosti od površnog čitanja, nego od čitanja dubinskoga čitanja uopće. Suvremeni su mediji oduzeli književnosti dubinu čitanja zato što je puno lakše prošetati kroz neki

„sažetak“ na internetu, pogledati film na youtubeu ili slično, nego pročitati književni predložak od kojega je film nastao. Doduše, multimedija ima svojih prednosti, jedino treba čitanje književnosti tome prilagoditi.²

Hesse o takvome čitanju govori i u *Igri staklenih perli* gdje opisuje duhovnu degradaciju industrijski vrlo razvijenoga europskoga društva u kojemu nekompetentni ljudi mogu imati mišljenje o svemu i svim stvarima zato što imaju lagan pristup informacijama i publiciranju informacija, baš slično kao što to mogu danas zahvaljujući internetu. Premda su često vrlo elokventni, neki su od tih vrlo glasni govornici zapravo površni ljudi koji pabirče „mudrosti“ tu i tamo bez jasnoga cilja ili svrhe, osim da bi istaknuli sebe. Takvi stvaraju unutrašnje narative koje potom verbaliziraju svijetu, no, počesto takvi narativi mogu čitanju, svijetu i drugima nanijeti više štete nego koristi (Hesse, 1979).

Naime, svjedočimo generacijskome prijelazu prema novim digitalnim medijima, a kako digitalni mediji i čitanje s ekrana postaju sve dominantniji, i naš se mozak tome prilagođava (Gillan & Rutledge, 2021, str. 129). Zbog toga smo zaboravili čitati književnost kako se čitala prije samo pedesetak godina. Jedna od prvih studija o čitanju s ekrana iz 1992. godine (Dillon, 1992, str. 1297) zaključila je kako ljudi čitaju sporije, manje precizno i manje usredotočeno na emocije kada čitaju s ekrana, a jedna studija u *Scientific Americanu* iz 2013. (Jabr, 2013) navodi da se to stanje dodatno i „pogoršalo“, dočim meta-studija grupe autorica iz 2021. kaže da se čitanje u smislu razumijevanja popravilo, ali u korist čitanja s ekrana (Furenes, Kucirkova, Bus, 2021, str. 483). Dijete u prosjeku provede više od deset sati ispred ekrana, od čega nekoliko sati čita s njih što definitivno formira mozak na drugačiji način, tvrdi isto istraživanje, i prilagođava ga čitanju brzih digitalnih medija, a ne sporom dubinskom čitanju književnosti.

Nema se smisla boriti protiv čitanja s ekrana i audiovizualnih medija, nego treba pronaći dobre načine čitanja književnosti s multimedije kako bi se sačuvala motivacijska osnova čitanja emocija, što znači i motivacijska osnova za dobro čitanje književnosti. Ponekad su odgovori jednostavniji od očekivanoga: povratak na neke stare metode za koje više „nemamo vremena“ poput zajedničkoga čitanja naglas. Koliko god da nam se to čini „previše jednostavnim

² O utjecaju suvremenih medija na čitanje i razumijevanje pročitana govori članak naslova *Is Learning by Reading a Book Better than Watching a Movie?*. Naime, dvojica su istraživača u jednome svome radu napravili usporedbu između razumijevanja priče koja je prezentirana tekstem i razumijevanja priče kroz multimediju. Proveli su istraživanje na dvije grupe ispitanika gdje je isti problem jednoj grupi predstavljen u obliku teksta, a drugoj putem audio-vizualne multimedije. Otkrili su da su tekstualni mediji omogućili lakšu integraciju novonaučenih pojmova s informacijama otprije, a što se pak multimedije tiče, otkrili su da je bila u prednosti što se razumijevanja novih koncepata tiče, odnosno ispitanici su lakše učili putem multimedije. Zaključuju da će dizajniranje teksta na novi i drugačiji multimedijски način, koji je prilagođeniji načinu funkcioniranja ljudskoga uma, u budućnosti poboljšati način razumijevanja književnosti (Al Madi & Khan, 2015).

i staromodnim“, to je zapravo dobar put prema otkrivanju (svojih) emocija u književnosti. Naravno, zahvaljujući napretku medija, zajedničko čitanje naglas treba prilagoditi suvremenosti te tako spojiti prošlost i budućnost čitanja književnosti, zadržati Hesseova *čitatelja koji ne čita* te napustiti ovoga suvremenoga.

Čitalelj koji ne čita

Ima jedna dobra poslovice koja kaže da Prousta svi citiraju, a malo tko ga čita. Ako je to istina, je li to zato što je Proust previše „težak za čitanje“ ili jednostavno u ovome dobu brzih digitalnih medija više nemamo niti vremena niti koncentracije za njega? Jesu li suvremeni mediji odgovorni za to ili je odgovorno nešto drugo? Pitanja je puno, no, na svu sreću, ima i dobrih odgovora.

Možda nam se čini da je problematika (ne)čitanja književnosti u doba digitalnih medija nova, no, na nešto slično upozorio je Hermann Hesse, 26 godina prije pojave prvoga računala, 49 godina prije prve poruke poslana na internetu i dobrih 80 godina prije pojave prve e-knjige. Rekao je kako će nastati *čitalelj koji ne čita*. Na umu je imao drugačije razloge za nastanak takvoga čitatelja od onih razloga s kojima se susrećemo danas, no, kako je ponudio i neka moguća rješenja, možda su njegovi koncepti uporabivi i danas kada se čitanje zaista susreće s velikim izazovom?

Naime, Hesse je u tome eseju „definirao čitatelje“ po određenim tipovima (Hesse, 1974, str. 101–108) i ne bi to bilo ništa neobično da nije predvidio „čitatelja koji ne čita“, a koji je zapravo ključan za dubinsko razumijevanje književnosti. Takav čitalelj ima dvije osobine: slobodan je izabрати što god želi čitati, od književnosti pa do publicistike i dnevnih novina, a čitanje mu ima jednu naglašenu utilitarnu funkciju: služi njegovom emocionalnom i duhovnom samorazvoju. Takav je čitalelj najviše motiviran za čitanje, no, isto tako, njegov emocionalni samorazvoj ovisi o tome koliko je svjestan toga što čita. Takav je čitalelj na prekretnici da zauvijek napusti čitanje i živi u iluziji da „već zna sve“ ili da opet, s druge strane, postane krajnje izbirljiv, ali vješt u odabiru samo onih tekstova koji doprinose njegovom emocionalnom i duhovnom razvoju.

Kaže kako je, od drevnih mitoloških vremena pa sve do usustavljivanja moderne psihologije, ljudsko iskustvo prošarano tendencijom uspostavljanja tipova i podjele čovječanstva prema njima. Kako u svemu ostalome tako i pri određivanju tipa čitatelja. Svaki čitalelj u sebi nosi tragove svakoga tipa kao što se različiti karakteri i temperamentni mogu pronaći unutar jedne osobe, no, Hesse ovdje stavlja naglasak na (ponekad vrlo male) razlike kada neka od tih osobina prevagne u nekome od nas. Kaže kako načelno postoje tri tipa čitatelja: *naivni čitalelj*, *znatiželjni čitalelj-istraživač* te *nadahnuti čitalelj-interpretator*. Uz njih kaže kako postoji mogućnost nastanka zasebne vrste čitatelja koji se može nazvati *čitaleljem koji ne čita*.

Prvo definira tzv. *naivnog čitatelja* koji knjigu doživljava samo kao sadržaj, bio on intelektualni ili estetski. Takav čitatelj „konzumira knjigu“ kao što konzumira hranu, jede i pije do sitosti bez obzira što čita, od petparačkih romana pa do egzistencijalističke filozofije. Naivni čitatelj nije povezan s knjigom kao što je jedna osoba povezana s drugom, već prema načelu: knjiga vodi, a čitatelj poslušno slijedi sadržaj knjige i uživa u otkrivanju. Priča se iz knjige uzima objektivno i prihvaća kao stvarnost. Takvo razumijevanje ima vrlo veliku praktičnu primjenu i vrlo je zanimljivo, no, zbog toga što je doživljavanje knjige usmjereno prije svega na užitak otkrivanja priče, što je možda ujedno i najjednostavniji način razumijevanja književnosti, motivira tek na jednokratno čitanje i stvara osjećaj da je jedno čitanje dovoljno da bi se književno djelo shvatilo, što je rijetko kad istina.

Važno je shvatiti da svi često čitamo na naivan način, napose kada čitamo zabave ili posla radi pa tako kaže kako postoje i visokoobrazovani, profinjeni čitatelji koji u potpunosti pripadaju klasi naivnih čitatelja. Oni vjeruju kako je knjiga tu jednostavno i isključivo da bi se mogla vjerno i pažljivo pročitati i ocjenjivati prema vjerodostojnosti njenoga sadržaja ili prema vrsnosti njena estetskoga oblikovanja, i pri tome iznimno uživaju. Hesse rabi usporedbu s konzumiranjem hrane pa kaže da naivni čitatelj uzima knjigu kao fino pecivo da bi ga uslast pojeo ili namještenu perinu da bi na njoj prespavao, a potom kreće dalje.

Potom definira drugu vrstu čitatelja, *znatiželjnog čitatelja-istraživača*. Uspoređuje ga s osobom koja ima dar dječjeg čuđenja stvarima pa takav čitatelj promatra priču kako bi sebi dočarao dubine spisateljevog genija. Znatiželjnome istražitelju ni priča ni estetski oblik nisu najvažniji, važno mu je kako je to opisao književnik. Ovakav čitatelj ne prati knjigu, nego prati način razmišljanja književnika. Više ga može očarati književnikov pogled na svijet, nego sva elegancija dobre tehnike i njegovanog stila pa će često pročitati knjigu nakon što sazna za pisca ili će u pravilu prije čitanja knjige, pročitati ili se makar upoznati s biografijom pisca. On je čitatelj koji više čita „oko knjige“.

Treći tip čitatelja naziva *nadahnuti čitatelj-interpretator* i smatra ga najsloženijim tipom čitatelja. Takav je čitatelj individualan i slobodan u razumijevanju onoga što je pročitao pa ga je teško svrstati u neke kalupe. Ne čita primarno niti zbog posla niti zbog zabave, već rabi knjigu kao i bilo koji drugi (emocionalni) predmet: ona je za njega polazna točka i poticaj za samospoznaju. Nije mu čak važno niti što čita, ne treba mu teoretičar da bi mogao učiti od njega ili ga kritizirati, ne čita zbog književnika i njegova razumijevanja svijeta, nego ima neizrecivu unutarnju potrebu čitati kako bi kroz čitanje došao do svojih emocija i otkrio sebe u njima. Ponaša se kao dijete koje se igra sa svime oko sebe, no, kada pronade lijepu rečenicu u knjizi, riječ mudrosti, postaje vrlo ozbiljan i usredotočen te pokušava shvatiti i tu riječ, ali ne samo nju, nego i njezinu suprotnost i kontekst njene uporabe kako bi sve potom usporedio sa svojim iskustvom života, uočio razlike i naučio ponešto nova o sebi.

Nadahnuti čitatelj-interpretator postaje svatko od nas u onome času kada čita sve što mu se sviđa, ali ne iz nekog pragmatičnog razloga, već pliva u struji svojih nadahnuća koja su potaknuta osobnom dubinskom interpretacijom onoga što je pročitao. To znači da takav čitatelj promatra pročitano kao odjek sebe u tekstu, priču o sebi koju je ispričala slučajnost, ili neko drugo i drugačije iskustvo života. Takvome čitatelju i oglas u novinama može postati otkriće zbog toga što razumje tekst na svojoj (dubljoj) razini pa i najuzbudljivije misli mogu izvirati iz potpuno nebitnoga oglasa ako ga netko zna pročitati na takav način. Takav je čitatelj najmotiviraniji za čitanje.

Dakle, Hesse kaže kako svaki čitatelj prolazi sve tri faze čitateljske zato što nam je svaki način čitanja potreban: bilo zabave radi, bilo profesije, bilo za ciljani razvoj određenoga dijela naše osobnosti i obogaćivanja iskustva svijeta. Isto tako, svaki je od tih načina ujedno sam po sebi nedovoljan pa zbog toga nitko od nas ne bi trebao trajno pripadati samo jednoj od navedenih vrsta. Svaki od triju tipova čitanja može imati i svoje „dekadentne“ odraze pa tako naivni čitatelj može postati presamouvjeren da čita nešto dobro i na dobar način zbog same činjenice što čita puno, znatiželjni čitatelj-istraživač može biti više zaokupljen stilom, kontekstom nego li knjigom samom, a niti nadahnuti čitatelj-interpretator nije imun na svoje inačice. Takav čitatelj na neko vrijeme može prestati biti čitatelj: on više ne čita knjige zato što je shvatio kako sam u sebi sadrži čitav svijet što ispunjava nekim neodređenim, ali vrlo „opipljivim“ samozadovoljstvom.³

Ako netko u jednome dijelu svoga života nije doživio „svijet u samome sebi“, ostatak će siromašan i nezreo duhom što god i koliko god da čitao. Takav „nečitatelj“ nakon što izađe iz faze nečitanja i ponovno postane čitatelj, postat će puno bolji čitatelj, ali ne samo čitatelj, nego i slušatelj i interpretator svega napisanog i znat će točno kakvu korist za sebe u tome nalazi. Za takvoga čitatelja Goetheova djela više nisu Goethe, a književnost Dostojevskog više nije Dostojevski. To su samo pokušaji dočaravanja emocionalnoga višeglasja svijeta u kojem čitatelj središnja točka: svi pisci pišu o aspektima njegovoga života. Takav čitatelj kreira svoju knjižnicu nepročitanih knjiga i još neotkrivenih interesa, kako je naziva Umberto Eco (1932. – 2016.), u kojoj se nalazi sve ono znanje o životu s kojim takav čitatelj još nije došao u kontakt, možda čak niti ne zna da postoji, ali želi ga makar dotaknuti.

Ono što Hesse u svoj svojoj dobronamjernosti i optimizmu nije predvidio, i takav čitatelj može prerasti u svoju dekadentnu inačicu *čitatelja koji stvarno*

³ “Whoever remained permanently at this stage would not read any more, but no one does remain permanently at this stage. But whoever is not acquainted with this stage is a poor, an immature reader. He does not know that all the poetry and all the philosophy in the world lie within him too, that the greatest poet drew from no other source than the one each of us has within his own being. For just once in your life remain for an hour, a day at the third stage, the stage of not-reading-any-more” (Hesse, 1974, str. 106).

više ne čita, premda je uvjeren da to čini. Na primjer, takvi čitatelji pročitaju nekakav sažetak nekoga književnoga djela i zaista imaju osjećaj da su pročitali to književno djelo u cijelosti. To je fenomen koji je već naširoko poznat u školama pa učenici umjesto da pročitaju cjelovito djelo pročitaju što je o njemu napisano u „vodiču kroz lektiru“ i zaista vjeruju da su književno djelo pročitali (Vladilo, 2002, str. 89). Štoviše, koji pute niti ne čitaju nego samo skeniraju: „Prevlast digitalnih sadržaja dodatno ometa i slabi koncentraciju učenika navikavajući ih na površno skeniranje sadržaja“ (Lazzarich i Čančar, 2020, str. 155). Poenta je u tome da dekadentni tipovi takvih čitatelja nastaju sve više i sve brže te da bivaju sve manje motivirani za čitanje književnosti.

Nakon Hesseove podjele čitatelja nastaje još puno podjela čitatelja, poput podjele čitatelja na tzv. *avangardne čitatelje* koji čitaju samorazvoja radi te vrlo pomno biraju što čitaju, *kritičke iliti dubinske čitatelje* koji čitaju radi razvoja neke vještine ili posla kako bi dobili inspiraciju i kreirali nešto novo te *prosječne čitatelje* koji čitaju rasonode radi pa često ne znaju što će s time što su pročitali (Sabljak, 2021, str. 126). Sve podjele nabrajaju tipove čitatelja, no, ono što je važno saznati, koliko nas zaista čita s razumijevanjem, a koliko tek posla ili zabave radi. Naime, kako Hesse kaže, svaki će čitatelj razviti unutrašnji narativ, koji će ga potom definirati u životu. Ukoliko netko taj narativ izgradi na vrsnoj umjetničkoj književnosti ili novinskome članku, kaže Hesse da i nije toliko bitno, koliko je bitno da iskreno i dubinski razumije, kao što bi razumio svoga prijatelja, odredi važnost i pouzdanost teksta te prema tome donese i svoj kritički sud. Zato je dobro čitati u društvu i čitati naglas pa razgovarati, pokušati doprijeti do emocije, putem teksta pronaći istinu u sebi, a ne tražiti je u tekstu. No za to je potrebno poznavati sebe. Zbog toga je možda dobro ovo poglavlje zaključiti citatom iz *Igre staklenih perli*:

– Ah, kada bi čovek mogao postati znalac! – uzviknuo je Kneht. – Kad bi ipak postojala neka nauka, nešto u šta bi se moglo verovati! Sve protivreči jedno drugom, sve prolazi jedno mimo drugo, nigde nema izvesnosti. Sve se može tumačiti ovako, a može se tumačiti i obrnuto. Cela svetska istorija može se rastumačiti kao razvitak i napredak, a isto tako u njoj se može videti samo propadanje i besmislica. Zar ne postoji istina? Zar ne postoji prava i punovažna nauka?

Majstor još nikada nije čuo da on govori tako vatreno. Pošao je malo dalje, pa onda rekao:

– Istina postoji, dragi moj! Ali „nauka“ koju ti želiš, apsolutna, savršena i koja jedino čini mudrim, ta ne postoji. Nemoj ni žudeti za nekom savršenom naukom, prijatelju, već žudi za usavršavanjem samog sebe. Božanstvo je u tebi, ne u pojmovima i knjigama. Istina ne živi, ne uči se. Budi spreman na borbe. Jozefe Knehte, vidim da su one već počele (Hesse, 1979, str. 31).

Književnost i emocije

Hesse je svjestan emocionalnoga razvoja kroza književnost pa tako u svome eseju *Svijet u knjizi* kaže: „Razlika između umjetnosti (književnosti) i vatrometa jest u tome što od tvorevina prave umjetnosti u nama ostaje /emocionalni/ trag koji je sposoban miješati se s doživljajima, našom najvlastitijom nutrinom, s najdubljim sjećanjima iz djetinjstva, s najosobnijim i najdražim nam snovima i unijeti neke nove boje u naš društveni život, čak i dugo nakon što smo djelo pročitali, a naslove knjiga i autorovo ime možda i opet zaboravili“ (Hesse, 2003, str. 52). Isto tako, u eseju *Čitanje i posjedovanje knjiga* u zbirci eseja *Magija knjige* kaže da „ko čita samo da bi mu prošlo vreme, a takvih je mnogo, zaboraviće pročitano i ostati siromašan kao i ranije. Ali, ko čita knjige onako kako se sluša prijatelj, njemu će se one otključati i postati vlasništvo. Ono što čita neće se izgubiti već zadržati i pripadati mu, radovati ga i tešiti, kako to samo prijatelji mogu“ (Hesse, 1984, str. 87). *Doživljaj, radovati se, tješiti, slušati prijatelja... sve to su ugodne emocije izrečene kao emocionalno ponašanje.*

Svatko tko zna abecedu, slova i može spajati slova u riječi, za sebe može reći da zna čitati, no je li to zaista tako? Što je s razumijevanjem emocija koje književno djelo može u nama potaknuti? Čitanje samo po sebi nije nešto sa čime se rađamo. Učimo čitati, ponekad dugo i naporno. Jednako tako bismo trebali učiti i vještinu razumijevanja emocionalnoga utjecaja na nas onoga smo pročitali, no tome, uglavnom, posvećujemo znatno manje vremena kao da se to „podrazumijeva samo po sebi“. No, zapravo jedino „čitanje s razumijevanjem (razvija) sposobnost čitanja i razumijevanja značenja teksta te integracije toga značenja s čitateljevim dotadašnjim znanjem“ (Peti-Stantić, 2019, str. 98), odnosno, integrira iskustvo stečeno čitanjem u svoju mentalnu i emocijsku matricu.

Gotovo već intuitivno „znamo“ da postoji više načina čitanja i razumijevanja onoga što se čita, od posve „laganog“ čitanja u kojemu je razumijevanje podređeno zabavi pa do onoga „teškoga“ čitanja u kojemu je čitanje podređeno učenju, odnosno, koje ima strogu i vrlo pragmatičnu svrhu usvajanja nekoga specifičnoga gradiva. Čitanje bi se književnosti, u prosijeku, trebalo nalaziti negdje na pola puta između te dvije krajnosti, s eventualnim pomakom „udesno“ prema pragmatičnom razumijevanju emocija zato što je upitno koliko se samospoznaje čitanjem može postići čita li se samo zabave radi. Naime, književnost na najizravniji mogući način nudi temeljne primjere potrebne za samoanalizu i interpretaciju, razumijevanje emocija te izgradnju osobnih moralnih vrijednosti i karaktera (Jopling, 2000, str. 20–25), a da bi to moglo, trebamo naučiti osvještavati emocije koje imamo dok čitamo. Čitanje samo zabave ili posla radi, jedva da dodiruje ovaj neprocjenjivi prinos književnosti.

Dakle, ukoliko želimo da nam književnost opet postane „učiteljicom života“, tada trebamo ponovno naučiti čitati tako da zaista shvatimo ono što čitamo, zaista otkrivamo emocionalne odnose uzročnosti, posljedičnosti, istovjetnosti

itd. (Bohn-Gettler & Rapp, 2014, str. 437–457). Emocije motiviraju veliku većinu događanja u stvarnome životu, no, toga nismo svjesni. I sada kad čitate ovaj tekst, čitate ga iz nekog emocionalnoga razloga, npr. znatiželje. Dakle, zaista je važno osvijestiti i razumjeti način kako emocije motiviraju razmišljanje i događanje u književnome tekstu, a to se neće dogoditi samo po sebi. To je proces koji treba osvijestiti, vježbati, posvetiti mu se da bi postao funkcionalan. Zahtijeva i vrijeme i pažnju i veliku koncentraciju tijekom čitanja.

Emocije mogu duboko utjecati na čitanje i sve što čitanje može donijeti sa sobom. Članak *Emotion during Reading and Writing* predstavlja osam studija koje predstavljaju kritično važan napredak u odnosu na tradicionalne pristupe čitanju (Bohn-Gettler & Rapp, 2014, str. 437) te navodi da ukoliko cilj čitanja prebacimo s teksta na otkrivanje emocija, odjednom čitanje postaje zanimljivije. Na primjer, čitamo bajku djetetu pa ga pitamo zašto je Crvenkapica povjerovala vuku (što joj nije bilo pametno) pa ponudimo odgovore da je možda naivna, poslušna, neodgovorna ili dijete nešto ponudi samo. U svakome slučaju, to je izravan kontakt djeteta s emocijom koja je motivirala Crvenkapičino ponašanje i dijete to razumije, zanimljivo mu je zato što tako ne znajući otkriva i svoj svijet emocija. Ili na primjer, čitamo *Preobražaj* i pitamo onoga kome ga čitamo zašto Gregor Samsa ne želi ustati ujutro iz kreveta. Je li to zato što je lijen, nezadovoljan, što ne nalazi smisao u ustajanju, boji li se da će ga cijeli svijet napasti ako ustane? Takvo je čitanje u isto vrijeme i afektivna interpretacija pa je stoga najbolje u društvu pogotovo ako se čita naglas.

Svi mi ponekad poput Crvenkapice povjerujemo nekome pa nas on iznevjeri, svi mi ponekad ne želimo ustati iz kreveta poput Gregora zato što nas život pritišće pa zar nije onda dobro uvidjeti da se to događa i drugima, da je to normalno, ponekad čak i potrebno da bismo nešto naučili o sebi. Ukratko, svako nam je otkrivanje sebe zabavno pa kad u *Crvenkapici* otkrijemo i svoju lakovjernost, a u *Preobražaju* se ne koncentriramo samo na alegoriju preobražaja, nego i na njegove emocionalne uzroke kojima smo i mi svakodnevno izloženi, sebeotkrivanje čini da čitanje postane puno zanimljivije, baš kao da razgovaramo s prijateljem kojega spominje Hesse.

Dakle, ukoliko iskoristimo čitanje književnosti da bismo prije svega i namjerno otkrivali sebe (a ne da samo analiziramo neku „priču“ i pomalo nejasnu predodžbu o „književnosti kao učiteljici života“ bez izravne međuljudske komunikacije o emocijama u njoj), takva književnost postaje puno zanimljivija. No to više ne možemo činiti na način kako se to činilo prije pedeset, dvadeset pa čak niti deset godina zato što sada imamo suvremene medije koji su tu i ne planiraju otići pa čitanje književnosti treba tome i prilagoditi. Susrećemo se s mnogim izazovima čitanju, no, možda je najzanimljiviji onaj koji stvara čitatelja koji zapravo ne čitaju, ili barem ne čitaju na način kao prije pedeset godina, ali imaju dojam da čitaju. Svaki se srednjoškolski nastavnik sigurno susreo s tim problemom kada je „provjeravao“ lektiru i kada su učenici bili posve uvjereni da „znaju“ književno djelo premda su o tome književnom djelu samo pročitali

„nešto na internetu“ gdje „učenici najčešće čitaju novinske članke, internetske portale, forume, blogove i zabavne tekstove“ (Lazzarich i Čančar, 2020, str. 153).

Isto tako, čitanje samo „lakih štiva“ i samo zabave radi potiče uvijek isti dijapazon emocija na koje se naviknemo pa ih prestanemo primjećivati. S druge strane, kada se udubimo u čitanje dobre umjetničke književnosti, odjednom ona postaje repozitorij najrazličitijih emocija koje sada čak možemo vidjeti u mozgu pa čak i izmjeriti (Bohn-Gettler, 2019, str. 386). Svi znamo da bi trebalo čitati na udubljen interpretativni način, no, malo tko čita na taj način zato što nam za takvo čitanje treba društvo, sugovornik. Pa čak i oni najokorjeliji knjiški moljci koji stalno imaju knjigu u ruci i gutaju knjige sami sa sobom rijetko pokazuju neki značajniji emocionalni rast u odnosu na opću populaciju, a očekivali bismo da će već sama količina pročitane književnosti potaknuti emocionalnu inteligenciju u svakome tko puno čita. Nažalost, neće ukoliko čitamo „samo da bismo pročitali“ ili pak zabave radi (Ghosn, 2001). Ukoliko želimo da nam književnost zaista razvije emocionalnu inteligenciju, moramo čitati na način Hesseova nadahnutoga čitatelja-interpretatora, a kako je ikako moguće, makar da na neko vrijeme postanemo i Hesseov *čitatelj koji ne čita*, ali ne i ovaj suvremeni koji je zapravo zaboravio umijeće dubinskoga interpretativnoga čitanja.⁴

Stare strategije u novome ruhu

Iako je čitanje naglas stara strategija podučavanja, mnoga suvremena istraživanja potvrđuju relevantnost čitanja naglas i u moderno doba digitalnih medija. Jedna je meta-studija kritički pregledala rezultate prethodnih istraživanja o čitanju naglas uporabom modela analize teksta te je, posve očekivano, ukazala na to kako učitelj ima najvažniju ulogu za motiviranje učenika osnovnoškolske dobi za čitanje ukoliko im čita naglas, bez obzira s kojega medija čita (Senawati, Suwastini, Jayantini, Adnyani, Artini, 2021). Tada učitelj postaje most između teksta i učenika te pomaže učeniku da bolje razumije tekst, daje dobar primjer te stvara navike zajedničkoga čitanja koje imaju i mnoge druge kolateralne prednosti. Isto tako, istraživanje je potvrdilo da dobro čitanje naglas zahtijeva kompetenciju učitelja pri odabiru teksta koji će zadovoljiti interes i razinu učenika, planiranje tempa čitanja i stanki, a pogotovo je važno za postavljanje pitanja i komentara vezanih uz tekst kako bi čitanje naglas zapravo postalo nadahnuti čitateljska interpretacija, baš kao što to predlaže Hesse.

⁴ O eksperimentu utjecaja književnosti na emocionalnu inteligenciju može se pročitati u vrlo zanimljivom članku objavljenom u vijestima Stanford Universityja. Eksperiment je provela grupa neuroznanstvenika u suradnji s Natalie Philips, koja je doktorirala englesku književnost na Stanfordu 2010, a sada je docentica engleskog jezika na Sveučilištu Michigan State. Preuzeto sa: <https://news.stanford.edu/news/2012/september/austen-reading-fmri-090712.html> (28. 5. 2022).

Ono što je posebno zanimljivo u studiji *The Benefits of Reading Aloud for Children: A Review in EFL Context*, a što ide u prilog suvremenih elektronskih medija za čitanje, ukoliko učitelj može „imitirati“ postupke koje imaju najbolji interaktivni e-čitači, to na novu suvremenu generaciju učenika djeluje tako što će kolateralno pogodovati razvoju vještina slušanja, govora, komunikacije općenito, na način koji je njima najrazumljiviji. Ovo iznimno je važno, a možda i najvažnije za motivaciju za čitanjem u vrijeme suvremenih medija (Senawati i dr., 2021, str. 74).

Ono što je studija posebno istražila je razvijanje empatije prilikom čitanja naglas i došla do rezultata da čitanje naglas također bolje razvija suosjećanje učenika prema emocijama koje se mogu iščitati iz teksta zato što glas i izgovor sami po sebi nose značenja, što ima velik utjecaj na buduću motivaciju za čitanjem (Senawati i dr., 2021, str. 92).

O čemu se točno radi istražila je jedna druga studija, *Reading Aloud Narrative Material as a Means for the Student's Cognitive Empowerment*, dvojice talijanskih istraživača (Bartolucci & Batini, 2020).⁵ U sažetku svoga rada autori navode kako slušanje priča i moždana obrada narativnoga materijala aktivira mnoga područja posvećena ne samo jezičnoj obradi teksta nego i u razumijevanju teksta te izravno utječe na kognitivni razvoj mozga. Istraživanje je provedeno na različitim dobnim skupinama učenika gdje su istraživači istražili učinke intenzivnog slušanja književne naracije kroz različite alate. Rabili su i neuropsihološke alate za mjerenje kognitivnih procesa (sustav kognitivnog ocjenjivanja) koji su izravno povezani i uz sposobnost afektivnoga razumijevanja teksta. Rezultati istraživanja upućuju na to da čitanja naglas na točno određeni način značajno, bez obzira na medij iz kojeg se čita, pozitivno utječe na rezultate učenika u svim testovima za sve dobne skupine u eksperimentalne skupine, u usporedbi s kontrolnom skupinom (Bartolucci & Batini, 2020, str. 1).

Čovjek neprestano stvara i sluša priče: ta se aktivnost jasno očituje u mozgu pa se može i izmjeriti. Načelno, razumijevanje započinje u lijevoj hemisferi mozga gdje ona analizira podatke koje pruža desna hemisfera te u tim podacima

⁵ Istraživanje je provedeno u 4 etape, od faze „treniranja“ čitanja naglas pa do ispitivanja sposobnosti učenika. Sveukupno je u istraživanju sudjelovalo 165 učenika iz različitih škola i dobnih skupina. Učenici eksperimentalne skupine su bili izloženi čitanju naglas tijekom 60 sesija koje su trajale od 15 minuta pa do jednoga sata pet dana u tjednu. Postupno su tekstovi bivali sve složeniji, a s vremenom su bili i u nastavcima pa su se učenici morali prisjećati i tekstova od prethodnih dana. Na kraju su učenici bili testirani. U svakoj su eksperimentalnoj skupini učenika rezultati razumijevanja tekstova bili bolji od kontrolne skupine koja je čitala samostalno, i to značajno! No, ono što je zanimljivo, taj se trend prenio i na druge tekstove koji nisu bili slični onima koji se rabili u čitanju naglas. Odnosno, čitanje naglas je povećalo razinu razumijevanja svih tekstova kojima su učenici bili izloženi. Zaključno, rezultati istraživanja sugeriraju da praksa čitanja naglas može pridonijeti ne samo razvoju kognitivnih i jezičnih kompetencija učenika, nego razvija emocionalno prepoznavanje i empatiju (Bartolucci & Batini, 2020, str. 7).

pokušava razraditi logičku nit i razumjeti ih (Bohn-Gettler, 2019, str. 386–401). Bartolucci i Batini navode dalje kako je svaki čovjek u biti pripovjedač, odnosno onaj koji komunicira nešto nekome u nekome vremenskom slijedu te da pripovijedanje aktivira procese koji se odnose na kognitivnu obradu informacija te na afektivnu izgradnju značenja.

Bitan uvjet za proces je priča, događaj, nešto što se dogodilo, a što pripovjedač pripovijeda. Protagonist priče uvodi sebe u situaciju ranjivosti pa čitatelj ili slušatelj mogu osjetiti empatiju, poistovjetiti se s njim, zauzeti drugačije motrište te možda prepoznati i vlastito iskustvo svijeta. Bartolucci i Batini navode kako se takav proces u čitatelju/slušatelju realizira na dva moguća načina: čitatelj/slušatelj uspijeva uokviriti priču u svoja već postojeća iskustva svijeta ili pak putem aluzivnosti razvija kod čitatelja/slušatelja kognitivne procese koji će pokušati shvatiti funkcioniranje likova, odnosa i događaja predstavljenih književnim djelom premda nije doživio nešto takvoga u stvarnome životu. Dakle čitatelj/slušatelj izložen čitanju naglas može ili lakše identificirati se s književnim likovima ili biti izložen perspektivi gdje može lakše uočiti modele koji se pojavljuju u komunikaciji, nego li kada čita sam za sebe i u sebi. Bez obzira o kojem se modelu radi, iskustvenom ili čisto fikcionalnome, s vremenom čitanje priča naglas u nama razvija „autobiografsko sjećanje“ i pomaže nam da stvorimo osjećaj da smo to već proživjeli te empatiju (Bartolucci & Batini, 2020, str. 1).

Što se pak aktivacije moždanih veza tiče, čitanje priča naglas donosi trajne promjene u mozgu pri njihovome aktiviranju što je dokazano nizom mjerenja putem funkcionalne magnetske rezonancije. Odmah nakon čitanja uočavaju se nove, kratkoročne promjene na mozgu (Bartolucci & Batini, 2020, str. 2). No te se promjene odnose i na područje mozga koje se bavi tzv. „utjelovljivanjem semantike“, odnosno postaje psihofiziološki fenomen „stvarnoga iskustva“ na razini mozga što uključuje i neko buduće ponašanje, odnosno kratkoročne promjene mogu postati i dugoročne.

Stoga je čitanje naglas, makar na razini mozga, mnogo više od puke lingviističke obrade riječi i izraza, ono može postati iskustvo života koje nas određuje kao osobu (Bartolucci & Batini, 2020, str. 2). Važno je uočiti da čitanje priča naglas bolje pokreće mnoge različite kognitivne mehanizme nego čitanje u sebi zato što čitatelji zahvaljujući mentalnim slikama doživljavaju i razumijevaju ono što tekst opisuje i to do razine ponašanja (oponašanja) književnih likova što je objašnjeno kao „motoričke aktivacije koje proizvode zamjensko iskustvo /.../ u skladu s radnjama protagoniste“, puno više nego kada učenici čitaju samostalno „u sebi“ (Bartolucci & Batini, 2020, str. 2).

Nadalje istraživanje naglašava kako sustavno izlaganje učenika čitanju naglas može dodatno ojačati razvoj mnogih vještina potrebnih u ranim školskim godinama, poput npr. stjecanja prijatelja i učenja komunikaciji, pa su tako mnoga istraživanja potvrdila povećanje uporabe aktivnoga vokabulara, izraza koje učenici rabe u svakodnevnom govoru te razvoj pasivnoga vokabulara koji služi

kao svojevrsno skladište pojmova čije značenje znamo, a koje možemo ispravno uporabiti u komunikaciji kad nam to ustreba (Bartolucci & Batini, 2020, str. 3).

Zaključak

Premda Hesse nije prvi koji je pokušao kategorizirati čitatelje kroz način čitanja, svakako je jedan od onih koji je shvatio kako će poneki čitatelj u jednome trenutku prestati čitati. Smatra da se to dogodi kada čitatelj-interpretator koji čita dubinski dođe do razine prepoznavanje sebe u književnosti. Tada mu više nije važno tko je niti kada napisao neko književno djelo zato što je on u slatkoj potrazi za svojim emocionalnim bićem. Takav se *čitatelj koji ne čita* može vratiti čitanju i tada će ono za njega ostati poligon emocionalnih i iskustvenih odnosa gdje će moći vježbati svoje umijeće dobrog života na samo sebi svojstven i najbolji način.

No postoji i druga mogućnost transformacije *čitatelja koji više ne čita* u nekoga tko misli da je već sve naučio, da sve zna, da se sa svime susreo i da je sve važno već pročitao. To je privid, iluzija koja se događa upravo danas kada čitatelji mogu odabrati između gomile informacija na internetu, prečaca do „puta srca“, recepata i savjeta kako bi trebalo osjećati i živjeti. Takav čitatelj čita, čita puno, ali napreskokce, nerijetko vrlo površno, skače s teme na temu, s člančića na člančić, nigdje se ne zadržava dulje, nigdje ne ulazi duboko i zapravo cijelo vrijeme ostaje na površini vlastitog doživljaja književnosti.

Izvrstan primjer takvoga čitanja nalazi se u Proustovom *Combrayu*, u članku već toliko puno puta tematiziranom, a toliko malo puta zaista pročitano zajedno s cijelim *Combrayem* da je po tome postao gotovo zaseban fenomen. Naime, kada je okusio čaj i kolačić medeleine, narator kaže: „Preplavilo me neko divno uživanje koje se pojavilo bez ikakve veze s bilo čime oko mene, ali mu nisam znao uzroka. /.../ Miris i okus; premda nježniji... čuvaju u sebi sjećanje, očekivanje i nadu, i kraj ruševina svega drugoga, na svojim sitnim, jedva zamjetljivim kapljicama, nepokolebljivo nose cijelu golemu zgradu uspomena“. Nakon prvoga gutljaja kaže: „Prestao sam se osjećati slab, bespomoćan, smrtan“, ali već nakon drugoga: „Popih drugi gutljaj i u njem ne nađoh ništa više, nego u prvome; treći mi dade još i nešto manje, negoli drugi. Vrijeme je, da prestanem: čini se, da moć napitka počinje slabiti. Jasno je, da istina, koju tražim, nije u njemu, nego u meni“ (Proust, 1981, str. 26).

To slučajno, nenamjerno, ne-voljno otkrivanje *istine o sebi* započinje rečenicom: *I tad mi na jednom pred očima iskrasne uspomena*. Rečenica sugerira promijenjeno emocionalno stanje naratora koje se referira na mnogo toga, ali vjerojatno prije svega na uskraćivanje majčina poljupca pred spavanje koji je ostavio ožiljak za cijeli život te na utjehu koju mu je ujutro pružila teta Leonie dajući mu kolačić u svojoj sobi.

Proust propituje: jesmo li doista toliko snažno obilježeni svojom emocionalnom prošlošću i upravlja li ona *iz sjene* našom emocionalnom sadašnjošću? Jasan i jednoznačan odgovor je: da! (Berrong, 2014, str. 6). Važno je samo što ćemo učiniti po tome pitanju i hoćemo li još jednom sebi dati priliku i pročitati Prousta.

Isto tako, postoji i jednostavno rješenje za problem nastanka suvremenoga čitatelja koji ne čita, a to je čitanje naglas u grupi i traženje emocija, emocijsko-ga doživljaja, a ne određivati (samo) književnoteorijske ili književnopovijesne elemente. Poput navedene interpretacije proustovskoga sjećanja potaknuto-ga okusom, treba doći do emocije straha, napetosti, utjehe i radosti na kraju. Spoznaja da jedna tako „mala i obična stvar“ poput uskraćivanja majčina poljupca pred spavanje i tetina utjeha kolačićem ujutro zaista može izmijeniti nečiji život, nešto je sa čime se često susrećemo, samo se radi o drugačijim metaforičkim kolačićima kojih najčešće nismo svjesni.

Literatura

- Al Madi, N. S. & Khan, J. I. (2015). Is Learning by Reading a Book Better Than Watching a Movie? A Computational Analysis of Semantic Concept Network Growth During Text and Multimedia Comprehension. In: *2015 International Joint Conference on Neural Networks (IJCNN)*. Preuzeto sa: <https://sci-hub.se/10.1109/IJCNN.2015.7280761> (28. 5. 2022).
- Bartolucci, M. & Batini, F. (2020). Reading Aloud Narrative Material as a Means for the Student's Cognitive Empowerment. *Mind, Brain, and Education*, 14 (3), 235–242.
- Berrong, R. M. (2014). A Significant Source for the Madeleine and Other Major Episodes in Combray: Proust's Intertextual Use of Pierre Loti's My Brother Yves. *Studies in 20th & 21st Century Literature*, 38 (1), 1–17.
- Bohn-Gettler, C. M. (2019). Getting a Grip: The PET Framework for Studying How Reader Emotions Influence Comprehension. *Discourse Processes*, 56 (5–6), 386–401.
- Bohn-Gettler, C. M. & Rapp, D. N. (2014). Emotion during Reading and Writing. In: R. Pekrun & L. Linnenbrink-Garcia (Eds.), *International Handbook of Emotions in Education* (437–457). New York: Taylor & Francis.
- Dillon, A. (1992). Reading from Paper Versus Screens: A Critical Review of the Empirical Literature. *Ergonomics*, 35 (10), 1297–1326.
- Furenes, M. I., Kucirkova, N., Bus, A. G. (2021). A Comparison of Children's Reading on Paper Versus Screen: A Meta-Analysis. *Review of Educational Research*, 91 (4), 483–517.
- Ghosn, I. (2001). Nurturing Emotional Intelligence through Literature. *Semantic Scholar*. Preuzeto sa: <https://www.semanticscholar.org/paper/Nurturing-Emotional-Intelligence-through-Ghosn/f4d14cb628b11c9f63526e4690292bc316217e12> (8. 12. 2021).
- Gillan, C. M. & Rutledge, R. B. (2021). Smartphones and the Neuroscience of Mental Health. *Annual Review of Neuroscience*, 44, 129–151.

- Hesse, H. (1974). *My Belief: Essays on Life and Art*. New York: Farrar Straus & Giroux.
- Hesse, H. (1979). *Igra staklenih perli*. Beograd: Narodna knjiga.
- Hesse, H. (1984). *Magija knjige*. Novi Sad: Srpska čitaonica i knjižnica.
- Hesse, H. (2003). *Misli*. Zagreb: Zagrebačka naklada.
- Jabr, F. (2013). The Reading Brain in the Digital Age: The Science of Paper versus Screens. *Scientific American*. Preuzeto sa: <https://www.scientificamerican.com/article/reading-paper-screens/> (5. 2. 2021).
- Jopling, D. A. (2000). *Self-Knowledge and the Self*. New York: Routledge.
- Lazzarich, M. i Čančar, A. (2020). Dječja lektira i novi mediji. *Metodički ogledi*, 27 (2), 149–170.
- Peti-Stantić, A. (2019). *Čitanjem do (spo)razumijevanja. Od čitalačke pismenosti do čitateljske sposobnosti*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Proust, M. (1981). *Combray*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Sabljak, Lj. (2021). Uloga emocija u procesu interpretacije književnoga djela vođenim čitanjem. *Kroatologija: časopis za hrvatsku kulturu*, 12 (2–3), 101–129.
- Senawati, J., Suwastini, N. K. A., Jayantini, G. A. S. R., Adnyani, N. L. P. S., Artini, N. N. (2021). The Benefits of Reading Aloud for Children: A Review in EFL Context. *Indonesian Journal of English Education (IJEE)*, 8 (1), 73–100.
- Vladilo, I. (2002). *Lektira – radost čitanja ili tortura*. U: B. Šušnjić (ur.), *Zbornik radova Proljetne škole školskih knjižničara (89–94)*. Novi Vinodolski – Rijeka: Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske.

Davor PISKAČ

University of Zagreb

Faculty of Croatian Studies

Hesse's Reader Who No Longer Reads in the Context of Modern Media

Summary

The article analyses several of Hesse's essays, with an emphasis on the 1920 essay *On Reading Books*, from the perspective of modern literary studies, psychology, and neuroscience. In the essay, Hesse made his classification of literary readers and anticipated the emergence of the "reader who no longer reads" as a kind of the enlightened reader, a human being who, thanks to his/her deep and dedicated understanding of emotions in literature, has the meaning of his/her life at his/her fingertips, who understands what he/she thinks and especially what he/she feels. Thus, it is the reader who really understands his/her emotions.

However, nowadays, in the age of digital media, a new version of the “reader who does not read” is emerging. Such a reader is an arrogant and superficial modern reader who believes he/she knows everything only because he/she can easily reach information he/she does not even really try to understand, and who hardly thinks about emotions in literature. Therefore, the second part of the article relies on two more of Hesse’s essays on reading literature, one of which anticipates the influence of multimedia on reading, and tries to explain the emergence of the modern “reader who does not read”. More specifically, the article here considers the ways how literature can foster emotions and experience in the age of digital multimedia. Namely, if we want to feel and experience while reading literature, we need to develop both the cognitive and the emotional apparatus willing and able to understand what is read, but the modern media seem to stand in the way.

It is good to point out the problem, but it is even better to offer the possibility of problem-solving; thus, the third part of the article addresses new/old knowledge about the effects of reading aloud on the development of our emotional and cognitive abilities. Of course, the methods of reading aloud in the multimedia context already exist, and they are successful, so the article also presents a study on stimulating emotions and empathy by the method of reading aloud.

Keywords: Hermann Hesse: *On Reading Books*; emotions; experience; reading aloud; emotional experience during reading; digital media and reading aloud.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).